

STANDSVerschillen

Javaan een kind: stout en grillig, lastig en lui, onbetrouwbaar en wreed. Niet in staat om voor zichzelf te zorgen, niet in staat enig ernstig werk zelfstandig te doen.¹

Dat was kras uitgedrukt; het was in zijn voor de inheemsen kwetsende laatdunkendheid het gouvernement verre van aangenaam maar gaan wij te ver wanneer wij schrijven dat van de in Indië werkzame Nederlanders menigeen in wezen zó over de inheemsen dacht?

★

De wereld der Europeanen was, gelijk gezegd, een kleine wereld. Hij was niet of nauwelijks 'verzuild' maar daarvoor zoveel te meer 'gelaagd': een standen-samenleving. Anders dan in het moederland was de sociale herkomst niet een van de factoren die het aanzien bepaalden – dat aanzien hing louter af van de rang en de maatschappelijke positie. In de negentiende eeuw was dat al zo geweest. Van de in Indië werkzame blanken had ten tijde van het Cultuurstelsel slechts één op de zes zijn brood verdiend in het particuliere bedrijfsleven, alle overigen behoorden tot twee door rangenstelsels gekenmerkte beroepsgroepen: de ambtenaren en de militairen. Na het Cultuurstelsel nam het aantal in het particuliere bedrijfsleven werkzame Europeanen toe – nu werd behalve op de rang vooral op het inkomen gelet. 'In de soos was', aldus Nieuwenhuys over de periode vóór de Eerste Wereldoorlog,

'een z.g. duizendgulden-tafel, waaraan alleen de hoge omes mochten zitten en desnoods enkele 'rijke *tjetten*'². Voorwaarde tot toelating was een maandsalaris van minstens duizend 'pop'. De Europese samenleving, die zelfs in Batavia niet groter was dan die van een Nederlands provincieplaatsje, verdeelde zich telkens weer in groepen en coterieën: bovenlaag en onderlaag; de bovenlaag weer in ambtenaren en particulieren en elk van deze groepen splitste zich weer opnieuw. Het was de beruchte Indische geld- en prestige-geest die de mensen samenbracht en scheidde.'³

Veel van die 'geld- en prestige-geest' bleef ook later bestaan. Er was, aldus de oud-marine-officier A. G. Vromans, sprake van

¹ Aangehaald in A. P. E. Korver: *Sarekat Islam*, p. 49. ² 'Rijke stinkerds'. Waar het woord *tjet* vandaan komt, is niet bekend. ³ R. Nieuwenhuys: *Tussen twee vaderlanden* (1959), p. 43.